

Інноваційні підходи до страхування авторських прав на програмне забезпечення: міжнародний досвід та національні перспективи

Вовк Марія Зіновіївна¹

Опубліковано	Секція	УДК
26.08.2024	Право	347.78:347.764:004.4:341.24

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13376382>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Розвиток інформаційних технологій вплинув на всі сфери суспільного життя, сформувавши низку проблем, пов'язаних із захистом інтелектуальної власності. Страхування авторських прав це ще одне питання, вирішення якого впливає не на локальних користувачів, а на глобальну безпеку суспільства у міжнародному спектрі. Говорячи про авторське право мимоволі постає питання щодо ефективності його захисту в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій і удосконалення технічних можливостей. Традиційні методи захисту інтелектуальної власності часто не встигають за темпами технологічних змін, формуючи нові виклики для авторів та розробників програмного забезпечення. В рамках цього процес страхування авторських прав є важливим інструментом, який сприяє забезпеченню додаткових гарантій та зниження ризиків, пов'язаних із порушеннями прав інтелектуальної власності.

Міжнародний досвід демонструє, що інноваційні підходи до страхування авторських прав може стати ефективним механізмом, який позитивно вплине на зменшення фінансових витрат і сприятиме творчому та технологічному розвитку цифрової індустрії.

Зважаючи на ґрунтовне дослідження питання інноваційних підходів до страхування авторських прав на програмне забезпечення, в контексті міжнародних і національних перспектив, доцільно відзначити, що в національній перспективі передбачається необхідність адаптації міжнародних інноваційних підходів до страхування авторських прав з урахуванням специфіки українського правового середовища та ринкових умов. Цей процес потребує розробки відповідних нормативно-правових актів, які б враховували особливості національного законодавства та практичні аспекти захисту інтелектуальної власності. Посилена адаптація в цій сфері сприятиме підвищенню ефективності правового захисту авторів програмного забезпечення в Україні та стимулюватиме розвиток інноваційних технологій. Як результат, означені зусилля допоможуть сформувати більш сприятливе середовище для інноваційної діяльності та підсилить конкурентоздатність національного ринку.

Ключові слова: авторське право, інтелектуальна власність, ІТ-технології, програмне забезпечення, міжнародний досвід, страхування.

¹ Вовк Марія Зіновіївна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, Львівський державний університет внутрішніх справ, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8740-8222>

Innovative approaches to software copyright insurance: international experience and national perspectives

Annotation. The development of information technologies has affected all spheres of social life, creating a number of problems related to the protection of intellectual property. Copyright insurance is another issue, the solution of which affects not local users, but the global security of society in the international spectrum. Speaking about copyright, the question of the effectiveness of its protection in the conditions of rapid development of information technologies and improvement of technical capabilities inevitably arises. Traditional methods of protecting intellectual property often do not keep up with the pace of technological change, creating new challenges for authors and software developers. Within this framework, the copyright insurance process is an important tool that contributes to providing additional guarantees and reducing the risks associated with violations of intellectual property rights.

International experience shows that innovative approaches to copyright insurance can be an effective mechanism that will positively affect the reduction of financial costs and promote the creative and technological development of the digital industry.

Taking into account the thorough study of the issue of innovative approaches to copyright insurance for software, in the context of international and national perspectives, it is appropriate to note that in the national perspective, the need to adapt international innovative approaches to copyright insurance is foreseen, taking into account the specifics of the Ukrainian legal environment and market conditions. This process requires the development of appropriate legal acts that would take into account the peculiarities of national legislation and practical aspects of intellectual property protection. Enhanced adaptation in this area will contribute to increasing the effectiveness of legal protection of software authors in Ukraine and will stimulate the development of innovative technologies. As a result, these efforts will help create a favorable environment for innovative activity and strengthen the competitiveness of the national market.

Keywords: copyright, intellectual property, IT technologies, software, international experience, insurance.

Вступ

Питання страхування авторських прав на програмне забезпечення нині є досить актуальною темою, оскільки сучасна економіка і впроваджені нові цифрові технології повинні охоронятися і захищатися на належному рівні. В наш час питання захисту набуває нового значення, оскільки традиційні методи охорони інколи є недостатніми для захисту програмного забезпечення від сучасних загроз. У зв'язку з цим виникає необхідність у визначенні об'єктів авторського права, особливостей їх законодавчого регулювання, сфери пливку та особливості впровадження страхових ризиків у вітчизняному та міжнародному просторі. Зважаючи на це, важливо дослідити такий об'єкт інтелектуальної власності як програмне забезпечення, особливості його регулювання і страхування.

Оскільки ІТ-сфера буде розвиватися й надалі, особливо важливо захистити її від зовнішніх ризиків, не втративши при цьому фінансових ресурсів, які були витрачені в процесі його створення. Для цього варто розглянути інноваційні підходи, які можна використовувати у страхуванні авторських прав на програмне забезпечення, у вітчизняному і міжнародному досвіді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науково-правовому просторі питання авторського права на інтелектуальну власність, а також захисту інтелектуальної власності, зокрема й на основі страхування, присвячено чимало досліджень. Серед дослідників, які займалися питанням визначення авторських прав в інтелектуальній

сфері необхідно назвати Н. Грушевську[4], Ю. Янчук [6], Ю. С. Канарик та А. А. Козирь [7], О. М. Лобову [8], Р. С. Пічко та Є. А. Булат [11], Ю. М. Капіцу [12] та інших. Однак попри розробленість цього питання, впровадження інноваційних підходів у цій сфері потребує додаткового опрацювання.

Мета статті – дослідити інноваційні підходи до страхування авторських прав на програмне забезпечення, зокрема у спектрі міжнародного та вітчизняного досвіду.

Завдання статті полягають у визначенні поняття авторського права і програмного забезпечення, як об'єкту авторського права. Дослідити законодавство у сфері авторського права на програмне забезпечення. Проаналізувати думки фахівців щодо особливостей страхування об'єкту авторського права – програмного забезпечення. Розкрити міжнародний досвід страхування і його цінність для України. Зробити висновки щодо ефективності впровадження інноваційних підходів стосовно страхування авторських прав на програмне забезпечення.

Результати

Зі зростанням вартості нематеріальних активів збільшується конкуренція, кількість кібератак та випадків порушення прав інтелектуальної власності, що призводить до крадіжки продуктів інтелектуальної власності та конфіденційної інформації. ІТ-сфера є найбільш вразливою до кібератак і кіберінцидентів, перешкоджаючи їх нормальній роботі, загрожуючи втратою конфіденційної інформації. Кожен фахівець у сфері розробки програмного забезпечення прагне захистити власний продукт належним чином. Загалом, програмне забезпечення це набір інструкцій, які забезпечують управління комп'ютерними системами, дозволяючи виконувати різноманітні завдання. Система програмного забезпечення охоплює операційні системи, такі як Windows, macOS і Linux. Такі системи здатні забезпечити базові функції для роботи комп'ютера. Прикладне ПЗ включає програми, призначені для виконання конкретних завдань користувачів, наприклад, текстові редактори, електронні таблиці, веб-браузери та ігри[1].

Вітчизняне законодавство на сучасному етапі визначає комп'ютерні програми (програмне забезпечення) виключно як об'єкти авторського права. Відповідно до ч. 4 ст. 433 Цивільного кодексу України [2], комп'ютерні програми охороняються як літературні твори.

ІТ-індустрія і авторське право – це процеси, які тісно пов'язані між собою. Всі розробки, а відтак, порушення і судові процеси в галузі програмування прямо або безпосередньо стосуються порушення законодавства про авторське право. Відповідно до п. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [3], автор це фізична особа, яка своєю творчою діяльністю створила твір. Відповідно до ст. 5 Закону [3] зміст авторського права становлять особисті немайнові права автора і майнові права суб'єктів авторського права. Згідно з цим, первинним суб'єктом авторського права є автор твору. Водночас, згідно з п. 16 ст. 6 Закону [3] до об'єктів авторських прав відносяться комп'ютерні програми.

Вітчизняна дослідниця Н. Грушевська вказує, що постійний розвиток технологій та розширенням функціонального застосування комп'ютерних програм створює потребу в належному правовому захисті об'єктів інтелектуальної власності. Вибір ефективної системи правової охорони комп'ютерних програм в Україні є предметом постійних обговорень серед юристів-практиків. Це зумовлено тим, що такі програми є складними і багатокомпонентними об'єктами, окремі елементи яких можуть підпадати під різні правові інститути інтелектуальної власності. Додаткові труднощі виникають через неактуальність і застарілість визначення комп'ютерної програми в чинному законодавстві України, відсутність уніфікованої термінології в цій сфері та ефективних

механізмів захисту авторських прав на специфічні об'єкти інтелектуальної власності, включаючи правове забезпечення. [4]

Інша вітчизняна дослідниця Ю. Янчук, досліджуючи питання авторсько-правової охорони програмного забезпечення в Україні зазначає, що формування національної системи охорони комп'ютерних програм у багатьох країнах тісно пов'язане з їхнім приєднанням до Бернської конвенції про охорону літературних та художніх творів [5], яка визнає комп'ютерні програми об'єктами, що охороняються як літературні твори. На міжнародному рівні охорона комп'ютерних програм авторським правом закріплена в Договорі ВОІВ про авторське право, у Директиві ЄС про правову охорону комп'ютерних програм, прийнятій у 1991 році, та в Угоді ТРІПС [6].

Група дослідників Ю. С. Канарик та А.А. Козирь зазначає, що на сучасному етапі економічний розвиток та зростання будь-якої сфери суспільної діяльності залежить від ефективного використання технологічних процесів. Забезпечення належного правового захисту ускладняється суспільним сприйняттям комп'ютерних програм як безкоштовного ресурсу, а також недостатньо ефективною охороною цих програм у межах чинного законодавства. В рамках цього, нагальним питанням є здійснення систематизації правових норм зокрема тих, що регулюють авторські права розробників програмного забезпечення, їхні правовідносини з роботодавцями, а також запровадження організаційно-правових механізмів для ефективного використання та належного захисту цих прав [7, с. 97].

На основі висловленого, необхідно відзначити, що авторське право на комп'ютерну програму дає можливість розробникам і власникам програмного забезпечення значні переваги. Перш за все, воно забезпечує правовий захист від піратства та незаконного використання, захищаючи на найвищому рівні права на розповсюдження, модифікацію та комерціалізацію програми. Це дозволяє власникам отримувати фінансову винагороду шляхом продажу або ліцензування програмного продукту. Окрім цього, авторські права гарантують офіційне визнання авторства, сприяючи професійному зростанню та зміцненню репутації розробника. Правовий захист також знижує ризик виникнення юридичних спорів, пов'язаних з незаконним використанням або копіюванням програмного забезпечення.

У вітчизняному законодавстві, одним зі способів захисту об'єктів інтелектуальної власності є страхування. Оскільки страхування авторських прав на програмне забезпечення регулюється загальними положеннями, які стосуються інтелектуальної власності та авторських прав, ЦКУ визнає програмне забезпечення як об'єкт авторського права, що підлягає охороні як літературний твір. Зважаючи на це, авторські права на програмне забезпечення включають особисті немайнові права (право авторства, право на ім'я, право на недоторканість твору), та майнові права (право на використання та розпорядження твором).

Оскільки програмне забезпечення та комп'ютерні програми відносяться до об'єктів інтелектуальної власності, до них застосовуються загальні положення законодавства України у сфері страхування. Лобова О.М. досліджуючи питання страхування інтелектуальної власності, відзначає, що нині ринок інтелектуальної власності становить собою систему економічних відносин, які стосуються купівлі-продажу об'єктів інтелектуальної власності, що має низку специфічних ознак. Перш за все цей ринок не призначений для торгівлі самими продуктами інтелектуальної діяльності, а зорієнтований на купівлю-продаж прав на ці продукти. Зважаючи на це, право власності на результати інтелектуальної діяльності не втрачається після передачі іншим особам, формуючи таким чином можливість одночасного використання інтелектуальних продуктів низкою користувачів.

Окрім того, дослідниця зазначає, що ринок інтелектуальної власності потребує ефективної системи захисту цих прав. Передача прав інтелектуальної власності це процес, пов'язаний із формуванням довгострокових економічних відносин щодо використання інтелектуального багатства. Доповнюючи, необхідно зазначити, що сучасний ринок інтелектуальної власності є спірним, оскільки здійснюються під впливом нових засобів комунікації, а отже, передбачає поділ на формальні та неформальні ринки, тісно пов'язані між собою. На основі визначеного дослідниця зазначає, що страхування інтелектуальної власності це найбільш ефективний інструмент для управління ризиками, які можуть виникати на ринку інтелектуальної власності [8, с. 7-8].

Особливості страхування авторського права на програмне забезпечення це цілісний процес, що охоплює наявність презумпції авторства та охороноздатність твору. Необхідного наголосити на тому, що під охороною авторського права може перебувати як повністю вся програма, так і окремі її частини. В загальному, тривалість об'єкт захисту, забезпеченого авторським правом, в рази перевищує термін експлуатації самих комп'ютерних пристроїв. Тривалий термін охорони авторських прав на програмне забезпечення як об'єкт авторського права, дозволяє власникам зберігати контроль над використанням програмного забезпечення, забезпечуючи таким чином стабільний дохід від ліцензування та інших форм використання твору. Юридичні механізми захисту авторських прав на ці об'єкти передбачають окрім національних норм, використання і міжнародно-правових договорів, формуючи нові гарантії дотримання цих прав в різних юрисдикціях. У випадку порушення авторських прав, правовласники можуть звернутися до суду із вимогою про відшкодування збитків чи припинення незаконного використання їхнього твору.

Охорона програмного забезпечення як об'єкту авторських прав переважно стосується тексту програмного коду, залишаючи поза захистом функціональні можливості самого коду. У зв'язку з цим піратським компаніям не становить значних труднощів відтворити аналогічний функціонал, який би незначною мірою відрізнявся б від окремих деталей на рівні структури коду оригінального програмного забезпечення. У цьому випадку встановлення факту порушення авторських прав є тривалим і складним процесом, що окрім детального аналізу, потребує також низки інноваційних заходів, спрямованих на захист об'єкта права інтелектуальної власності – програмного забезпечення.

Група вітчизняних дослідників Б. В. Дерев'янка, В. О. Рядінська, О. О. Петришин зауважують, виходячи з того, що об'єктами правовідносин є матеріальні та нематеріальні блага, щодо яких у суб'єктів суспільних відносин виникають юридичні права та обов'язки, можна зазначити, що стосовно цивільних правовідносин інтелектуальної власності такими благами є результати інтелектуальної та творчої діяльності. Це означає, що замість чіткого визначення поняття об'єктів прав інтелектуальної власності чи встановлення їх ознак, частіше застосовується метод приведення приблизного переліку таких об'єктів. Цей підхід використовують як у міжнародних документах, так і у вітчизняному цивільному та спеціальному законодавстві.

Згідно пункту VIII статті 2 Стокгольмської конвенції 1967 року [9], об'єктами права інтелектуальної власності є винаходи в усіх галузях людської діяльності; наукові відкриття; промислові зразки; товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та комерційні позначення; захист від недобросовісної конкуренції, а також усі інші права, що стосуються інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній та художній сферах. Таким чином, до цього переліку входять конкретні

об'єкти права інтелектуальної власності, а не їх визначення через опис характерних ознак.

Стаття 420 Цивільного кодексу України [2] визначає, що об'єктами права інтелектуальної власності є: літературні та художні твори, комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних), виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення, наукові відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин, породи тварин, комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення, а також комерційні таємниці [10, с. 142-143]. Зважаючи на це, необхідність страхування об'єктів програмного забезпечення виникає через постійні ризики, пов'язані з їх незаконним використанням, копіюванням та порушенням авторських прав. Програмне забезпечення, як результат інтелектуальної діяльності, зазнає масштабних загроз з боку кіберзлочинців, і, як наслідок, призводить до серйозних фінансових збитків для його власників. Страхування таких об'єктів дає можливість захистити інвестиції, зменшити фінансові втрати у випадку судових процесів та забезпечити стабільну діяльність компаній. Окрім того, страхування стимулює розробників до створення інноваційного продукту, підвищуючи довіру до правової системи захисту інтелектуальної власності. Впровадження страхових механізмів у цій сфері є важливим елементом, який сприяє розвитку інформаційних технологій та забезпеченню належного рівня охорони прав розробників (осіб, яким належать авторські права на програмне забезпечення).

Оскільки розробка програмного забезпечення це вид діяльності, що належить ІТ-компаніям, компанія, яка дорожить власною репутацією завжди дбає про управління ризиками під час створення та реалізації певних продуктів. Управління ризиками має на меті врахування захист від зривів роботи бази даних, втрату даних, помилки при виконанні зобов'язань ІТ-компанією тощо.

Загалом, розробники програмного забезпечення страхують свої ризики і відповідальність в окремих договорах із замовниками або через фінансові гарантії. Змістом фінансових гарантій визначається, що для розробників програмного забезпечення залучається банківська гарантія, і у разі виникнення певних обставин, банк покриває ризики. Окремо можна акумулювати кошти на спеціальному рахунку, яка за певних страхових випадків, може покрити потенційні ризики.

В Україні банківська гарантія як вид страхового ризику застосовується не досить широко. Натомість закордоном послугами страхових компаній для страхування авторських прав на програмне забезпечення, зустрічається частіше. На це значною мірою впливає розвинений страховий процес США та країн Європи. Україна в цьому випадку далека від них. Страхові компанії пропонують комплексний підхід до страхування медичних технологій, телекомунікацій, системної інтеграції, електроніки, програмного забезпечення та інформаційних технологій.

Часто бажання застрахувати свої майнові права на той чи інший об'єкт інтелектуальної власності залежить від наявності великих активів. Це містить в собі той факт, що під час створення того чи іншого програмного забезпечення використовувалося чимало інтелектуальних і фінансових ресурсів, а тому в кінцевому результаті захистити готовий продукт – є звичним і очевидним явищем. ІТ-компанії, які займаються переважно нематеріальною діяльністю, зазвичай зосереджувати увагу на страхуванні ризиків професійної відповідальності, зокрема захиститися від помилок і недоліків у розробці та впровадженні ІТ-систем. ІТ-компанії, які є носіями авторських прав на об'єкти програмного забезпечення, можуть страхувати відповідальність за якість цих послуг, щоб покрити потенційні претензії клієнтів, які постраждали від неякісної роботи. В окремих випадках, коли ІТ-компанії займаються розробкою

продуктів, таких як технології чи програмне забезпечення, актуальним є страхування відповідальності за якість цих продуктів.

Страхування професійної відповідальності забезпечує фінансовий захист, який полягає у вирішенні критичних ситуацій, зокрема під час судових засідань, а також покрити витрати на правову допомогу та збереження бізнес-активів. Значні виклики українських ІТ-компаній пов'язані зі страхуванням власних проєктів. Вітчизняний страховий ринок не сприймає ІТ як окрему нішу, змушує технологічні компанії покладатися на власні ресурси для захисту. У цьому випадку наслідки невдачі в ІТ-проєктах можуть мати катастрофічні масштаби, зокрема втрату прибутку та репутації. Однак помилки неминучі й через людський фактор, швидкий розвиток технологій, що збільшує ймовірність помилок.

Зважаючи на це, сучасні ІТ-компанії, які займаються розробкою та реалізацією проєктів, повинні управляти ризиками, пов'язаними із пошкодженням бази даних, що призвело до втрати даних. Наразі ефективно діє лише механізм фінансової гарантії [11].

Отже, дослідивши теоретичну частину питання інновацій авторських прав на програмне забезпечення в дискурсі міжнародного та національного досвіду, необхідно ще раз відзначити, що всі комп'ютерні програми, в тому числі операційні системи й системи програмного забезпечення, підлягають охороні як і літературні твори. Авторське право захищає лише вихідний код комп'ютерної програми (тест програми, створений з допомогою мови програмування) і не поширюється на функції, які виконує сама програма. Разом з цим, захист не поширюється на ідеї та принципи, які використовуються в процесі її створення. Попередню реєстрацію авторських прав на програмне забезпечення в європейських країнах можна здійснити в будь-якій європейській країні. Цим питанням займаються приватні депозитарії або нотаріуси.

Пічко Р. С. та Булат Є. А. підкреслюють раніше висловлену позицію стосовно того, що страхування авторського права на програмне забезпечення цілеспрямовані превентивні міри, які пов'язані з економічною доцільністю, обґрунтованістю та застосуванням. Саме страхування, як превентивна міра, субсидіарний механізм захисту прав інтелектуальної власності формує необхідність, ефективність та економічне підґрунтя превентивних мір захисту. Дослідники наголошують, що здебільшого страхування інтелектуальної власності є основою диверсифікації ризиків управління компанією [12, с. 48].

Як слушно зауважує вітчизняний дослідник Ю. М. Капіца, система правової охорони прав інтелектуальної власності в країнах ЄС зазнає постійних удосконалень та змін. Водночас українське законодавство не таке багате на зміни, а тому фахівцям у сфері нормативно-правового забезпечення доцільно було б попрацювати над впровадженням єдиного підходу та, відповідно, наблизити українське законодавство до законодавства країн ЄС у сфері інтелектуальної власності [13, с. 23].

В Україні ринок страхування інтелектуальної власності досі не набув широкого розвитку й визнання, і більшою мірою його захист ґрунтується на судових спорах та правозастосуванні. Однак, варто відзначити, що в будь-якому випадку страхування інтелектуальної власності ґрунтується на фінансовому забезпеченні. Тому встановлення вартості об'єктів права інтелектуальної власності виступає є головним елементом під час укладення договору страхування, розрахунку збитків, а також низки інших юридично-економічних факторів [12, с. 49].

Наразі все більше дискусій виникає стосовно застосування інноваційних підходів до страхування програмного забезпечення, що визначається як комплекс заходів, спрямованих на врахування специфіки об'єктів інтелектуальної власності в умовах стрімкого розвитку інноваційних технологій та зростання кіберризиків. Однією з головних інноваційних процедур є застосування страхових продуктів, які охоплюють не

лише традиційні ризики, пов'язані з втратою або пошкодженням обладнання, а й ризики, що стосуються захисту від кіберзагроз, витоку даних, або порушення конфіденційності.

Оскільки процес страхування забезпечується страховими компаніями, з метою удосконалення цієї діяльності, страхові компанії розробляють спеціальні поліси, які охоплюють відповідальність розробників за якість програмного забезпечення. Це є надзвичайно важливо, зважаючи на допустимість можливих помилок чи недоліків у продукті, які можуть спричинити збитки для кінцевих користувачів.

До інноваційної діяльності страхування авторських прав на програмне забезпечення необхідно віднести страхування від кібервимагання. Цей аспект забезпечує компенсацію витрат у випадку, коли компанія зіштовхується з кіберзагрозами, де злочинці вимагають викуп за відновлення доступу до даних чи нормальної роботи програмного забезпечення.

Нові страхові продукти включають покриття витрат на відновлення даних після кіберінцидентів, пов'язаних з кібератаками або технічними збоями. Враховуючи те, що сфера програмного забезпечення розвиватиметься й надалі, цифрова сфера та інноваційні підходи й надалі зосереджуватимуться на захисті програмного забезпечення в умовах аутсорсингу, коли сторонні компанії беруть на себе відповідальність за розробку або підтримку ІТ-рішень.

В США розвиток комп'ютерних технологій активно охороняється авторським правом. Поряд з авторсько-правовою охороною програмного забезпечення існує патентно-правова охорона, яка є дещо ширшою за авторське право. Її зміст полягає в тому, що об'єкти авторського права такі як програмне забезпечення і подібне прирівнюється до винаходу або корисної моделі. Це означає, що патентне право захищає всю функціональну можливість програми, а не кінцевий результат – зовнішній вираз програми, як це передбачено авторським правом.

За принципом США, ЄС також мала спроби привести своє патентне законодавство у відповідність до законодавства США, розробивши проєкт Директиви «про патентноспроможність винаходів, пов'язаних із комп'ютером», однак цей документ так і не був прийнятий.

Український досвід охорони авторських прав на комп'ютерні програми визначено в Законі України «Про авторські та суміжні права». Їх охорона поширюється на всю комп'ютерну програму, незалежно від способу їх вираження, і триває протягом життя автора та 70 років після його смерті. Ця особливість відповідає вимогам Бернської конвенції про охорону прав на літературні твори [5]. Вважаємо, що Закон України «Про авторське право і суміжні права» [3] націоналізована Бернська конвенція в новому форматі, яким Україна користується нині.

Група дослідників В. О. Петренко, Т. А. Фонарьова та А. А. Устінов наголошують на тому, що в Україні оцінка вартості об'єктів інтелектуальної власності здійснюється за допомогою традиційних методичних підходів: витратного, прибуткового (дохідного), порівняльного (ринкового) та комбінованого. Загалом, в нашій державі оцінка нематеріальних активів і об'єктів інтелектуальної власності вважається однією зі спеціалізацій у сфері професійної оцінки, і професійний оцінювач зобов'язаний використовувати всі три підходи. Кожен із цих методів безперечно, має вагоме значення, однак найбільш ефективним є дохідний метод.

Для того, щоб застрахувати авторське право на програмне забезпечення перш за все необхідно, щоб суб'єкт оціночної діяльності підготував висновок про вартість майна, яке потребує охорони, із зазначенням у звіті всіх належних особливостей, які вплинули на формування оцінки. На визначення страхової суми при укладанні договору страхування впливають потенційні розміри збитків від порушень і витрати на захист

порушених прав. Витрати на захист порушених прав, залежно від умов договору страхування, можуть включатися в страхову суму та розраховуються із врахуванням всіх можливих ризиків порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності, а також розміру можливих збитків від таких порушень. Ризики порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності – це визначальний фактор, оскільки залежно від виду об'єкта, його попиту та інших ознак, вони допомагають визначити можливі страхові події, які можуть статися в майбутньому і завдати шкоди власнику прав.

Зазначені вище чинники впливають на можливість страхування прав на конкретний об'єкт права інтелектуальної власності (ОПІВ) та на укладення договору страхування, оскільки вони спрямовані на встановлення правових підстав для укладення договору та визначення основних його умов. Набуття чинності договором страхування має велике значення для дотримання умов договору сторонами та для наявності у страхувальника права вимагати від страховика здійснення страхового відшкодування у разі настання страхового випадку [14, с. 57].

Договір страхування набуває чинності з моменту внесення страхувальником першого страхового платежу, якщо інше не передбачено договором. На практиці питання набуття чинності договором зазвичай вирішується відповідно до загального правила: договір набирає чинності з моменту сплати страхувальником першого страхового платежу. Якщо страхувальник не здійснить цей платіж, договір страхування не набирає чинності, і страхувальник втрачає право на отримання страхового відшкодування у разі настання страхової події. Під час розроблення моделі процесу страхування ОПІВ автори врахували цей аспект, проте законодавство також передбачає право сторін самостійно визначити момент набуття чинності договором страхування [15].

Повідомлення страхувальника про настання страхового випадку та надання підтверджувальних документів має велике значення для правильного виконання договору страхування. Ці дії дозволяють страховикові виявити факт настання страхового випадку та оцінити розмір завданих збитків. Для підтвердження страхового випадку страхувальник повинен надати страховику документи, які підтверджують як сам факт настання страхового випадку, так і розмір завданих збитків. До таких документів можна віднести висновки експертів з інтелектуальної власності, рішення судів чи інші офіційні та достовірні документи, що підтверджують порушення прав страхувальника. Після перевірки документів на відповідність критеріям офіційності, незалежності та достовірності, страховик здійснює виплату страхового відшкодування для покриття: неотриманої грошової винагороди; збитків, пов'язаних з реалізацією контрафактної продукції; витрат на захист та відновлення порушених прав; а також інших витрат і збитків, що виникли через порушення прав на ОПІВ. Ці процедури є обов'язковими для забезпечення належного виконання страхового договору.

Отже, страхування об'єктів права інтелектуальної власності є важливим страховим продуктом, оскільки власники ОПІВ потребують фінансового захисту своїх майнових і немайнових прав. На українському страховому ринку цей вид страхування наразі відсутній. Впровадження такого страхового продукту дозволить залучити нових клієнтів, що, в свою чергу, відкриє нові економічні можливості і сприятиме підвищенню конкурентоспроможності як для вітчизняних страхових компаній, так і для міжнародних партнерів.

Світова практика державного регулювання страхової системи визначила три основні підходи до регулювання майнових і особистих немайнових прав:

- традиційне регулювання, що ґрунтується на дотриманні правил, вимог та норм законодавства;
- регулювання, засноване на принципах, визначених органами влади;

- регулювання на основі ризик-орієнтованого підходу, що передбачає включає ідентифікацію та вимірювання ризиків, особливості управління ними за інструментами регулювання.

Останнім часом страхова система зазнала значних змін у всьому світі під впливом глобалізації, дерегуляції та технологічного прогресу.

Нині, більшість країн переходять до моделі єдиного регулювання та нагляду за фінансовою системою, яка передбачає централізацію всіх наглядових функцій в одному органі. Модель мегарегулятора, яка є популярною серед країн Європейського Союзу, включає єдиний нагляд за фінансовим сектором або через центральний банк (як, наприклад, в Ірландії, Ісландії, Словаччині та Чехії), або через окрему наглядову установу, що не є частиною центрального банку (як, наприклад, в Австрії, Данії, Естонії, Латвії, Ліхтенштейні, Мальті, Німеччині, Норвегії, Польщі, Фінляндії та Швеції).

За словами Л. М. Войтович, з 2020 року Україна впровадила модель мегарегулятора через Національний банк України. Основними причинами переходу до цієї моделі стали:

- зростання ролі небанківських фінансових установ в економіці та їх взаємодія з банками;
- домінування пакетних фінансових послуг;
- виникнення фінансових конгломератів;
- інтеграція міжнародних і європейських фінансових ринків.

Національний банк України продовжує закладати основи для формування платоспроможної та конкурентоспроможної страхової системи в Україні, зокрема забезпечуючи посилений захист прав споживачів страхових послуг, навіть в умовах війни. Враховуючи стратегічний напрямок розвитку страхової системи в умовах євроінтеграції та обмежений практичний досвід застосування цієї моделі, НБУ пропонує детальніше вивчити досвід європейських країн щодо функціонування мегарегуляторів, визначаючи їхні основні особливості, функції та принципи роботи. Нова модель регулювання страхової системи, запроваджена НБУ, містить положення директив Європейського Союзу, міжнародні принципи ведення страхового бізнесу та світові практики провідних країн світу.

У європейських країнах державне регулювання страхової системи здебільшого ґрунтується на ризик-орієнтованому підході. В Норвегії нагляд здійснюється на основі оцінки, контролю та управління ринковими, кредитними, операційними ризиками та ризиком ліквідності. В Австрії важливими особливостями ризик-орієнтованого нагляду є послідовний аналіз ризиків, підсилений ефективними заходами із низкою додаткових законодавчих аспектів, властивих цій країні. В Данії регулювання та нагляд організовані на основі суттєвості ризику. Тобто, чим більший ризик, тим більше уваги йому буде приділено, і навпаки. В Ірландії нагляд за страховою системою здійснюється Центральним банком Ірландії, яка керується ірландським законодавством та європейськими директивами. Станом на червень 2021 року під його контролем перебували 190 страхових та перестрахових компаній, включаючи іноземних страховиків. Центральний банк здійснює низку повноважень, зокрема щодо сприяння фінансовій стабільності в Ірландії та країнах ЄС шляхом вдосконалення макропруденційної політики, розроблення індикаторів для оцінки системних ризиків та макропруденційних інструментів для боротьби з новими ризиками. Регулювання здійснюється через ризик-орієнтований нагляд, включаючи моніторинг регуляторних звітів. Нагляд за страховими компаніями в Ісландії здійснює Центральний банк, який використовує ризик-орієнтований підхід, класифікуючи об'єкти на чотири категорії впливу. Обсяг нагляду збільшується залежно від впливу об'єкта. Центральний банк Ісландії проводить систематичні перевірки, використовуючи електронну звітність і автоматизовані розрахунки фінансових показників та індикаторів ризику.

Управління фінансових послуг Мальти (MFSA) є єдиним регулятором фінансових послуг на острові. MFSA об'єднує наглядові повноваження Центрального банку Мальти, Мальтійської біржі та Мальтійського центру фінансових послуг. MFSA використовує ризик-орієнтований підхід до нагляду, що дозволяє ефективно розподілити ресурси та наглядові плани на основі унікального профілю ризику кожної компанії [16, с. 75].

На основі зазначеного, необхідно вказати, що позитивний досвід європейських країн цілком можливо впровадити й в Україні. Страхування об'єктів інтелектуальної власності й авторських прав на них – є правом кожного автора, тому перш за все необхідно звернути увагу на можливості самих страхових компаній, які б могли зайнятися цим питанням. Для того, щоб можна було скористатися страховими послугами, важливо зосередити діяльність на створенні Фонду гарантування страхових виплат. Це допоможе забезпечити ефективний захист страхувальників у разі неспроможності страховиків виплачувати страхові відшкодування. До прикладу, в Ірландії створено Фонд страхового відшкодування відповідно до розділу 6(1) Закону про Центральный банк та Закону про страхування 2018 року. У цьому фонді кожна ризикова страхова компанія або філія страховика-нерезидента сплачує внесок у розмірі 2% від сукупної суми валових премій, сплачених даному страховикові.

Для забезпечення ефективного державного регулювання та нагляду за страховою системою Україні необхідно орієнтуватися на законодавчі вимоги Європейського Союзу, зокрема ті, що визначені Угодою про асоціацію з ЄС, а також на принципи Міжнародної асоціації органів страхового нагляду (IAIS). Це підсилить формування безпечної, стабільної та ефективної страхової системи, здатної витримувати економічні ризики, забезпечувати доступність капіталу, ефективно перерозподіляючи їх [16, с. 78].

В умовах сучасного ринку особливу увагу слід приділити інноваційним підходам у сфері страхування авторських прав на програмне забезпечення. Зокрема, необхідно розвивати моделі страхування, які враховують специфічні ризики, пов'язані з інтелектуальною власністю, такі як крадіжка даних, порушення авторських прав і кібератаки. Страхові компанії повинні впроваджувати сучасні технології для управління цими ризиками, включаючи використання автоматизованих систем моніторингу і оцінки ризиків, а також тісну співпрацю з постачальниками технологічних продуктів.

Важливою умовою є також створення фондів гарантування страхових виплат, аналогічних до наявних механізмів у банківському секторі. Це забезпечить захист страхувальників у разі неспроможності страховиків виплачувати страхові відшкодування. Впровадження таких фондів може допомогти зміцнити довіру до страхового ринку і забезпечити стабільність системи.

Крім того, Україні слід звернути увагу на досвід європейських країн, де застосовуються ризик-орієнтовані підходи до регулювання та нагляду, що дозволяють більш ефективно розподіляти ресурси та контролювати фінансові установи. Цей процес вплине не лише на вдосконалення нормативно-правових актів, але й на впровадження інноваційних інструментів для управління ризиками.

Загалом, інтеграція європейських стандартів та інноваційних підходів до страхування авторських прав на програмне забезпечення може позитивно вплинути на стан страхового ринку в Україні, забезпечити його конкурентоспроможність і сприяти економічному розвитку і зростанню.

Висновки

На основі опрацьованого необхідно відзначити, що важливість правового захисту програмного забезпечення як об'єкта авторського права, що є важливим питанням для сучасної нормативно-правової та економічного потенціалу держави, де інтелектуальна власність відіграє ключову роль. Проведений аналіз законодавства у

сфері авторського права на програмне забезпечення виявив наявні прогалини та недоліки, які потребують доопрацювання для забезпечення ефективного захисту прав авторів. Особливості страхування програмного забезпечення як об'єкта авторського права були досліджені на основі думок фахівців – юристів, правників, науковців-цивілістів. Це дозволило визначити потенційні ризики та загальні проблеми у цій сфері.

Міжнародний досвід показує, що впровадження інноваційних підходів до страхування авторських прав на програмне забезпечення може значно знизити ризики втрат від порушень авторських прав, піратства та інших загроз. Цей досвід є цінним для України, оскільки його адаптація до національних умов сприятиме підвищенню рівня захисту інтелектуальної власності та розвитку ІТ-індустрії. Впровадження інноваційних підходів до страхування авторських прав на програмне забезпечення в Україні є перспективним напрямом, здатним забезпечити стабільність та розвиток цього сектора.

Загалом, ефективність впровадження таких підходів залежить від розробки відповідної нормативно-правової бази, адаптації міжнародного досвіду та створення спеціалізованих страхових продуктів, які б відповідали потребам національного ринку.

Список використаних джерел

1. Історія розвитку програмного забезпечення (частина 1). URL: <https://www.softkey.ua/ua/useful/articles/istoriya-razvitiya-programmnogo-obespecheniya-chast1/>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. №435-IV. Верховна рада України: Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022. № 2811-IX. Верховна рада України: Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n702>
4. Грушевська Н. Правова охорона комп'ютерних програм: як правовласнику захистити свої права. Юридична газета онлайн. №1 (731). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/pravova-ohorona-kompyuternih-program-yak-pravovlasniku-zahistiti-svoyi-prava.html>
5. Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів від 24.07.1971. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text
6. Янчук Ю. Авторсько-правова охорона програмного забезпечення в Україні. Підприємництво, господарство і право. №9, 2016. С. 105-108. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/09/20.pdf>
7. Канарик Ю. С., Козирь А.А. Актуальні питання охорони комп'ютерних програм в Україні. Юридичний науковий електронний журнал, №7, 2020. С. 96-98. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2020/24.pdf
8. Лобова О. М. Теоретичні засади страхування інтелектуальної власності. Інвестиції: практика та досвід, №16, 2016. С. 5-9. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2016/3.pdf
9. Стокгольмська конвенція (Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності) від 14.06.1967. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=00BUE6BDDDB>
10. Правове забезпечення інноваційного процесу в умовах адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: монографія/ [С. В. Глібка, О. В. Розгон, Ю. В. Георгієвський та ін.]; за ред. С. В. Глібка, О. В. Розгон. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2022. 290 с.
11. Як ІТ-компанії в Україні страхують свої проекти. 2015. URL: <https://brit-mark.com/ua/articles/kak-it-kompanii-v-ukraine-strahuyut-svoi-proektyi>

12. Пічко Р. С., Булат Є. А. Правові аспекти страхування права інтелектуальної власності в Україні. Право і суспільство, 5, ч. 2, 2016. С. 45-51. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/5_2016/part_2/10.pdf
13. Капіца Ю.М. Уніфікація і гармонізація законодавства з охорони прав інтелектуальної власності держав-членів ЄС та законодавства України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2019. С. 23.
14. Петренко В. О., Фонарьова Т. А., Устінов А. А. Моделювання процесу страхування об'єктів права інтелектуальної власності. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. Том 32 (71). №3. 2021. С. 55-61. URL: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/32_71_3/11.pdf
15. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 №1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>
16. Войтович Л. М. Європейський досвід державного регулювання страхової системи та можливості його впровадження в Україні. Вчені записки Університету «КРОК», № 3(63). 2021. С. 73-79. URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/430/458>